

Kijarida Kuhusu

Dhamana

Kimeandaliwa na:

Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu

© LHRC

Septemba, 2013

Yaliyomo

SHUKURANI.....	iv
UTAMBULISHO WA KITUO CHA SHERIA NA HAKI ZA BINADAMU.....	v
MAONO.....	v
TAMKO LA LENGU MAHUSUSI.....	v
LENGU KUU.....	vii
DIBAJI.....	vii
UTANGULIZI.....	1
1.0 DHAMANA.....	3
1.1 Maana ya Dhamana.....	3
1.2 Misingi ya Dhamana.....	3
1.3 Dhamana ni Haki na Siyo Upendeleo.....	3
2.0 MAMLAKA NA MAUDHUI YA DHAMANA.....	6
2.1 Vyombo Vyenye Mamlaka ya Kutoa Dhamana.....	6
2.1.1 Dhamana ya Polisi.....	6
2.1.2 Dhamana ya Mahakama.....	7
2.2 Sababu za Kuwaweka Rumande Watumiwa.....	8
2.2.1 Urahisi wa Kumpata mtuhumiwa.....	8
2.2.2 Kuiepusha Jamii na Madhara ya Jinai ya Mtuhumiwa.....	8

2.2.3	Kuepusha Uvurugaji wa Ushahidi au Upelelezi.....	9
2.2.4	Kulinda na Kuhifadhi Maisha ya Mtuhumiwa.....	9
2.3	Makosa yanayoweza Kuwekewa Dhamana na yasiyoweza Kuwekewa Dhamana.....	9
3.0	Aina za dhamana.....	10
3.1	Dhamana ya Mkataba wa Maandishi.	10
3.2	Dhamana ya Utambulisho.....	11
3.3	Kuomba Dhamana kwa Kuweka Fedha.....	11
3.4	Dhamana ya Mali.....	11
4.0	TARATIBU ZA KUOMBA DHAMANA.....	13
4.1	Mtu Anayeruhusiwa Kisheria Kuomba Dhamana.....	13
4.2	Wakati/Muda wa Kuomba Dhamana..	13
4.3	Kukubali Kosa na Athari Zake Kwenye Dhamana.....	14
4.4	Kupewa dhamana.....	14
4.5	Mambo ya Kufanya Maombi ya Dhamana Yanapokataliwa.....	15
5.0	VIKWAZO NA MASHARTI YA DHAMANA.....	15
5.1	Vipingamizi vya Dhamana.....	16
5.2	Masharti ya dhamana.....	17

SHUKURANI

Tunatoa shukurani kwa wanasheria wetu na wale wa kujitolea katika uandaaji wa vijarida hivi. Pia tunawashukuru kwa dhathi wale wote walioshiriki kwenye kukirejea kijitabu hiki ili kuandaa toleo hili la tatu hususan Wakili Harold Sungusia, Wakili Fulgence Massawe, Wakili Jeremiah Mtobesya, Bw. Rodrick Maro na Bw. Evans Sichelwe, pamoja na wafanyakazi wote wa Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu.

UTAMBULISHO WA KITUO CHA SHERIA NA HAKI ZA BINADAMU

Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu ni shirika binafsi la kujitolea na la hiari ambalo si la kisiasa wala kibiashara. Kituo kimeandikishwa na kusajiliwa kwa mujibu wa sheria za Tanzania mnamo Septemba, 1995. Kabla ya kusajiliwa kama chombo huru, Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu kilikuwa ni mradi wa haki za binadamu wa Mfuko wa Kuendeleza Elimu ya Sheria Tanzania (TANLET). Makao makuu ya Kituo ni Dar es Salaam na Arusha kuna ofisi ndogo.

MAONO

Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu kina tamani jamii yenye haki na usawa.

TAMKO LA LENGU MAHUSUSI

Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu ni shirika lisilo la kiserikali wala kibiashara linalojibidisha kukuza uwezo wa jamii ili iweze kukuza, kuendeleza na kulinda haki za binadamu na utawala bora nchini Tanzania.

LENGO KUU

Lengo kuu la Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu ni kukuza uelewa wa sheria na haki za binadamu kwa jamii kwa ujumla na hasa wale wanajamii ambao kwa sababu moja au nyingine wameachwa nyuma. Uelewa utakuzwa kwa njia ya elimu ya uraia na msaada wa sheria.

DIBAJI

Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu kina azma ya kusaidia jamii ya watanzania kuwa na uwezo wa kufahamu sheria za nchi pamoja na kufahamu haki zao ili kuzilinda na kuzitetea pamoja na kuheshimu haki za wengine ili hatimaye tuwe na jamii yenye utamaduni wa kuheshimu haki za binadamu pamoja na nchi inayoheshimu utawala wa sheria.

Tunafahamu kuwa kwa raia wa kawaida si rahisi kuzifahamu sheria zetu zote, na hata baadhi tu ya sheria zinazomgusa kutokana na mfumo tulio nao, ambao hautoi nafasi kwa watu wote kujua sheria. Hali hii inasababisha watu wengi kujikuta katika matatizo ya kisheria ambayo yangeweza kuepukika kama angejua sheria. Ndio maana basi Kituo kimeamua

kutoa machapisho haya na mengine, kwa lengo la kutoa msaada wa kisheria kwa raia.

Huu ni usaidizi kisheria unaotoa maelezo mafupi na ya msingi ya kisheria ili kukusaidia ndugu msomaji uweze kupata ufumbuzi au maelekezo ya tatizo linalokusibu. Ni lengo letu kuwa, katika vijitabu hivi tunatoa usaidizi wa moja kwa moja kwako wewe pale utakapokuwa na tatizo au mmoja wa ndugu au jamaa zako wanapopata matatizo ya namna hii.

Tunachokuomba ni wewe kusoma kwa makini; na pale suala lako linapokwenda mbali zaidi ya maelezo haya, basi utafute msaada wa kisheria au uende kwa mwanasheria aliye karibu na wewe ili aweze kukusaidia. Tunaamini utapata usaidizi huu kiurahisi zaidi na maelezo yaliyomo humu yatakusaidia kwa karibu. Umalizapo, tafadhali umsaidie na mwenzako kupata usaidizi huu.

Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu

UTANGULIZI

Imekuwepo hali fulani katika jamii ya watu wengi kutokufahamu maana ya dhamana, hutolewa kwa nani, nani ana uwezo wa kuitoa, ni vigezo gani hutumika kabla ya kutolewa na ina masharti gani.

Hali hii imefanya baadhi kutoa tafsiri mbalimbali tofauti kuhusu utoaji wake na katika mazingira fulani fulani utoaji wake umetafsiriwa vingine na kuzaa hisia mbaya dhidi ya mamlaka inayohusika na utoaji wake.

Fikra au hali hiyo imechangia kuongezeka kwa matukio ya kikatili ya kuwapiga, kuwachoma moto au kuwaua watuhumiwa wa makosa ya jinai hata kuwaua bila kuwafikisha kwenye vyombo vya sheria. Wananchi wamekuwa wakitoa sababu kwamba wamechoka na tabia ya kuwaona watuhumiwa wakiachiwa bila ya maelezo ya kutosha muda si mrefu baada ya kufikishwa polisi. Hii inatokana na hisia kuwa, rushwa hutolewa hivyo watuhumiwa kuachiwa. Malalamiko mengine yenye uhusiano na dhamana yamekuwa yakitolewa mara nyingi katika jamii na mara nyingi matokeo yake yamekuwa ni watu kukosa haki zao na kunyanyasika.

Kutokana na wengi kutokuwa na ufahamu wa kutosha kuhusu dhamana, mara nyingi huchukuliwa kuwa mfumo wa utoaji haki hauzingatii maslahi ya

wananchi. Lengo la kijitabu hiki ni kutoa mwanga kwa msomaji kuhusu inachosema sheria juu ya dhamana pamoja na uhusiano wake na haki za binadamu ili aweze kutumia ufahamu huo pale hitaji linapojitokeza. Vilevile mwanga huo utasaidia kuondoa dhana ya kuwa kila mtuhumiwa mwenye kesi ya jinai ni lazima akae mahabusu kama wengi wanavyofikiri.

1.0 DHAMANA

1.1 Maana ya Dhamana

Wataalamu mbalimbali wa sheria wametoa tafsiri kadha wa kadha kuhusu maana ya dhamana. Kutokana na tafsiri hizo na matumizi ya kijitabu hiki dhamana inamaanisha **uhuru wenye masharti apewao mtuhumiwa au mshitakiwa wakati shauri lake likiendelea kupelelezwa, likiendelea kusikilizwa mahakamani au likisubiri matokeo ya rufaa yake.**

1.2 Misingi ya Dhamana

Katiba ya nchi yetu inaeleza wazi kuwa kila mtu anastahili kuwa huru kwani binadamu wote wamezaliwa huru na wote ni sawa. Katika nchi inayoongozwa na kuheshimu utawala wa sheria kuna ile dhana ya kuamini kwamba kila mtu ni hana kosa hadi hapo atakapothibitishwa na mahakama kuwa ni mhalifu. Hii hali ya kuonekana kutokuwa na makosa mbele ya sheria inaleta msingi mwingine wa haki za asili za kimsingi ambazo zinasema mtu asihukumiwe bila ya kusikilizwa.

Vile vile kila mtu anastahili kutambuliwa na kuheshimiwa utu wake. Kwa kutambua kanuni hizi za msingi Katiba imeendelea kuisisitiza yakuwa ili kuhakikisha watu wote wako sawa mbele ya

sheria, mamlaka ya serikali inapaswa kuweka taratibu nzuri na ambazo zitazingatia kuwa mtu yeyote anayeshitakiwa kwa kosa la jinai hapaswi kufanyiwa kama vile ameshatiwa hatiani kwa kosa aliloshtakiwa.

KUMBUKA:

Ibara ya 13(6)(b) ya Katiba inasema kuwa: Ni marufuku kwa mtu aliyeshitakiwa kwa kosa la jinai kutendewa kama mtu mwenye kosa hilo mpaka itakapothibitika kuwa anayo hatia ya kutenda kosa hilo.

Maelezo haya ya Katiba yana maana kwamba, mshitakiwa anatendewa kama mtu asiye na hatia hadi pale mahakama itakapothibitisha kosa lake. Ili kukazia msimamo huu, sheria inatoa msingi kuwa mtu asiadhibiwe kabla hayapewa haki ya kusikilizwa utetezi wake. Kwa hali hiyo, kuwepo kwa utoaji wa dhamana kwa mshitakiwa ni kuendelea kuheshimu haki yake ya kuwa huru hadi atiwe hatiani kwa kosa analoshitakiwa. Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai imefafanua taratibu zote za utoaji wa dhamana na masharti yake.

1.3 Dhamana ni Haki na Siyo Upendeleo

Kwa kuwa dhamana ni haki ya mtu, hivyo anapoomba hapaswi kukataliwa bila sababu za msingi. Mahakamani na wanaharakati wa haki za

binadamu wamesisitiza mara nyingi kuwa dhamana ni haki ya mshitakiwa pale anapotimiza masharti yake; kumnyima bila sababu ni kumkosesha haki ya msingi ya kuwa huru kwa mujibu wa sheria. Vile vile polisi au mahakama inapokataa kutoa dhamana ni lazima kuwe na sababu nzito zenye kuridhisha kabla ya kufikia uamuzi huo.

Hapa Tanzania uzoefu umeonyesha kuwa ni kesi za mauaji, wizi wa kutumia silaha na uhaini tu ambazo kutokana na uzito wake mtuhumiwa hawezi kuwekewa dhamana ila kesi nyingine zote zilizobaki, mshitakiwa anayohaki ya kuwekewa dhamana, pindi akitimiza masharti ya dhamana na mahakama ikaridhika. Kwa msingi huu dhamana ni haki ya mshitakiwa na kupewa dhamana ni katika kutimiza haki hiyo ya msingi.

Mahakama inaweza kukataa kutoa dhamana iwapo itakuwa imeridhika kuwa kutolewa kwa dhamana kutaharibu maana nzima ya kesi hiyo kuwepo mahakamani, kutavuruga kesi hiyo, au mshitakiwa anaweza kupata madhara ikiwa ataruhusiwa kurudi kwa jamii.

Hali hii ndiyo inayosababisha kesi za mauaji na uhaini kukataliwa dhamana kwani adhabu yake ni nzito (kifo) ambapo ni rahisi mshitakiwa kushawishika kutoroka.

2.0 MAMLAKA NA MAUDHUI YA DHAMANA

2.1 Vyombo Vyenye Mamlaka ya Kutoa Dhamana

Kutoa dhamana ni wajibu wa kisheria ambao unapaswa kufanywa kwa kuzingatia misingi na kanuni za sheria kwa hali hiyo siyo kila mamlaka inaweza kutoa dhamana.

2.1.1 Dhamana ya Polisi

Kwa ujumla kuna dhamana zitolewazo na Polisi na kuna zile zitolewazo na mahakama. Dhamana ya polisi hutolewa kwa mtuhumiwa aliyeko chini ya ulinzi na mkuu wa kituo cha polisi ambapo mtuhumiwa anashikiliwa. Kwa ujumla Polisi wanapaswa kumwachia mtuhumiwa baada ya kujidhamini mwenyewe kwa maandisi au kudhaminiwa na wadhamini wanaoaminika ikiwa: mtuhumiwa alikamatwa pasipo hati ya kumkamata mshitakiwa; au ikiwa baada ya upelelezi imebainika kuwa hakuna ushahidi wa kutosha; au ikiwa mashitaka yake siyo ya makosa makubwa; au ikionekana kuwa upelelezi wa ziada unahitajika na kwamba hauwezi kukamilika ndani ya saa ishirini na nne tangu kukamatwa mtuhumiwa.

Muhimu:

Ikiwa mshitakiwa ni mtoto mwenye umri chini ya miaka kumi na tano lazima aachiliwe mara

mzazi au mlezi au ndugu au mtu yeyote mwenye kuaminika atakapomuwekea dhamana;

Ni marufuku kwa afisa wa polisi kupokea fedha kama ada ya dhamana, au malipo yoyote kwa ajili ya kuendesha kesi, kutoa ushahidi, au kumkamata mtuhumiwa;

Mtuhumiwa ana haki ya kupewa taarifa kamili kuhusu sababu za kukamatwa kwake, na haki ya kupata dhamana kwa mujibu wa sheria, na ikiwa Polisi atakataa kutoa dhamana kwa mtuhumiwa, ni lazima Polisi huyo abainishe kwa maandishi sababu za kukataa kwake.

2.1.2 Dhamana ya Mahakama

Dhamana ya Mahakama ni dhamana inayotolewa na mahakama baada ya mshitakiwa kusomewa mashitaka yake na kukana kosa. Kisheria dhamana hii ina lengo la kumruhusu mtuhumiwa kuwa nje ya mahabusu hadi pale mahakama itakapotoa hukumu. Dhamana hii huweza kutolewa na Jaji au Hakimu. Mahakama Kuu ya Tanzania ndiyo iliyo na uwezo wa mwisho wa kuamua kutoa dhamana au kutokutoa kwa yale makosa ambayo sheria inaruhusu dhamana. Kwa hali hiyo madhumuni ya dhamana ni kwamba hata kama mtu ameshitakiwa kwa kosa la jinai bado ana haki zake zote za kimsingi kwani bado

hajathibitika kisheria kutenda kosa hilo. Kwa kusema kuwa dhamana ni haki ya mshitakiwa ina maana kuwa pale mshitakiwa anaposhitakiwa anayo haki ya kuwekewa dhamana ila kuna mazingira yanayoweza kusababisha mshitakiwa asipewe dhamana.

2.2 Sababu za Kuwaweka Rumande Watuhumiwa

2.2.1 Urahisi wa Kumpata mtuhumiwa

Lengo la kumweka mshitakiwa rumande ni kuhakikisha kwamba siku ya kesi anapatikana na kuwepo Mahakamani kujibu shitaka au mashitaka yanayomkabili pindi atakiwapo kufanya hivyo.

Kwa hiyo, Mahakama ikiridhika kwamba mshitakiwa atafika Mahakamani kujibu shitaka pale atakapohitajika, basi Mahakama katika hali hiyo ina uwezo wa kumpa mshitakiwa dhamana.

2.2.2 Kuiepusha Jamii na Madhara ya Jinai ya Mtuhumiwa

Pale ambapo haki za mshitakiwa zitagongana kuashiria madhara na taathira kwa haki za msingi za jamii inayomzunguka mshitakiwa anaweza kunyimwa dhamana. Hivyo basi mahakama inaweza kuamuru mtuhumiwa awekwe rumande ili asiendeleze madhara dhidi ya jamii inayomzunguka. Hata hivyo uamuzi wa mahakama kumnyima au kumpa dhamana mtuhumiwa unapaswa kuwa na sababu za kimsingi.

2.2.3 Kuepusha Uvurugaji wa Ushahidi au Upelelezi

Wakati mwingine, mtuhumiwa hulazimika kuwekwa rumande ili kusaidia upelelezi kuendelea bila kuingiliwa au ushahidi kuvurugwa. Mara nyingi sababu hii hutegemea sana aina na mazingira ya jinai iliyotendwa na mtuhumiwa.

2.2.4 Kulinda na Kuhifadhi Maisha ya Mtuhumiwa

Mwisho, mtuhumiwa anaweza kuwekwa rumande ikiwa makosa aliyotenda yatasababisha au yataamsha chuki kubwa na uchu wa kulipiza kisasi toka kwa wanajamii. Katika hali hiyo mahakama huweza kutumia uwezo wake kumnyima mshitakiwa hiyo dhamana na kuamuru akae rumande ili kunusuru maisha yake.

2.3 Makosa yanayoweza Kuwekewa Dhamana na yasiyoweza Kuwekewa Dhamana

Sheria za Tanzania zimeweka wazi makosa ambayo mtu akituhumiwa kuyatenda hatakuwa na haki ya kupata dhamana na makosa ambayo mtuhumiwa anastahili dhamana. Wakati mwingine hutokea mtuhumiwa kunyimwa dhamana na Mahakama za chini lakini ikiwa Mtuhumiwa huyo ana haki kisheria basi anaweza kukata rufaa na Mahakama Kuu ikaridhia kumpatia dhamana ikiwa shitaka lake linaruhusu dhamana. Hivyo suala la kupewa

dhamana na kutokupewa linategemeana na masharti ya dhamana, ngazi ya mahakama husika na aina ya kosa.

Kuna ugumu kisheria wa kutoa dhamana ikiwa mshitakiwa anatumuliwa kwa makosa makubwa. Hayo ni makosa ambayo adhabu zake ni kifo au kifungo cha maisha. Uzito huu wa adhabu umekuwa kitisho kwa watuhumiwa na hivyo husababisha washitakiwa kutoroka ili kuikwepa. Hili limeifanya Mahakama kuwa makini zaidi na kujihakikishia kuwa washitakiwa wanafika Mahakamani. Njia pekee kufanikisha uhakika wa mtuhumiwa wa makosa makubwa kufika mahakamani imeonekana ni kumuweka rumande mshitakiwa ili aweze kufika mahakamani kwa urahisi kuendelea na kesi.

3.0 Aina za dhamana

Kuna aina mbali mbali za dhamana kama zifuatazo:

3.1 Dhamana ya Mkataba wa Maandishi

Huu ni mkataba wa maandishi anaoandikiana mshitakiwa au mdhamini na mahakama na itakapotokea kuwa mshitakiwa atashindwa kuhudhuria mahakamani katika siku iliyopangwa mdhamini atapaswa kutimiza masharti fulani fulani ambayo yakuwa yameelezwa kwenye mkataba

Mara nyingi sharti linalopaswa kutekelezwa ni mdhamini kutoa kiasi fulani cha fedha. Hii ni ahadi atakayokuwa ameitoa katika mkataba huo.

3.2 Dhamana ya Utambulisho

Hii ni aina ya dhamana ambayo inafanana na ile ya mkataba wa dhamana, ila katika dhamana hii ni mtu mmoja tu ndiye anayetakiwa kuweka sahihi yake. Kama sahihi itawekwa na mshitakiwa, mdhamini hana haja tena ya kuweka sahihi yake, vivyo hivyo kwa mdhamini. Dhamana ya aina hii inaelezea ahadi ya kulipa ambapo mara nyingi, malipo hayo hufuata baada ya kushidwa kutekeleza masharti fulani yaliyowekwa.

Kwa hiyo aina hii ya dhamana ni ahadi ya kulipa, ni wajibu wa kulipa unaoibuka baadaye pale masharti fulani yaliyoelezwa ndani ya mkataba huu yanapokuwa hayajatimizwa. Masharti ya aina hii ya dhamana ni mepesi zaidi kuliko yale ya mkataba wa maandishi.

3.3 Kuomba Dhamana kwa Kuweka Fedha

Hii ni aina ya dhamana ambayo mshitakiwa, ndugu au rafiki huweka kiasi fulani cha fedha mahakamani. Hivyo mahakama badala ya kumtaka mshitakiwa aingie kwenye mkataba, huwa inaamuru mshitakiwa aweke kiasi fulani cha fedha, na kutoa ahadi kuwa

kama mshitakiwa hataonekana siku ya kusikilizwa kesi, fedha hizo zitachukuliwa na serikali

Pamoja na kuwa mtu yeyote anaweza kutoa fedha mahakama inaweza kuagiza kuwa fedha hizo zitolewe na mshitakiwa mwenyewe na inapaswa kufanywa hivyo. Mara nyingi aina hii ya dhamana huitwa dhamana ya fedha taslimu.

3.4 Dhamana ya Mali

Kama mshitakiwa hana fedha, mahakama itamtaka aweke vitu kama dhamana yake. Hii dhamana inawasaidia wale ambao hawana fedha ila wana vitu vyenye thamani kuviweka vitu hivyo kama dhamana. Vitu au vifaa vitakavyowekwa ni vile ambavyo mshitakiwa anavimiliki au vinamilikiwa na mdhamini wakati anaomba dhamana, viwe ni vitu visivyoondosheka. Vitu kama pasi ya kusafiria, leseni za udereva, hati za nyumba n.k huweza kuwekwa kama dhamana ingawa si mara nyingi sana kwani mshitakiwa anapokiuka masharti unatokea ugumu wa kutaifisha vitu hivyo. Iwapo vitu vya thamani vinawekwa kama dhamana thamani yake inapaswa kueleweka katika maandishi.

4.0 TARATIBU ZA KUOMBA DHAMANA

4.1 Mtu Anayeruhusiwa Kisheria Kuomba Dhamana.

Dhamana inaweza kuombwa na mtuhumiwa mwenyewe au wadhamini wake. Kama dhamana itaombwa wakati mshitakiwa amekwisha hukumiwa [yaani wakati rufaa imewasilishwa] ni lazima iombwe na mtu mwingine, yaani wakili wa mshitakiwa au mtu mwingine.

Hivyo kama mshitakiwa yupo rumande mtu mwingine yeyote yule anaweza kumwomba dhamana. Hakuna njia maalum ya kuomba dhamana bali itatosha tu pale mshitakiwa au wakili wa mshitakiwa atakaposema kuwa anaomba mshitakiwa apewe dhamana. Siyo lazima mshitakiwa awepo wakati wa kuomba dhamana ila kama anayeomba ni mshitakiwa, basi lazima awepo wakati wa kuomba dhamana

4.2 Wakati/Muda wa Kuomba Dhamana

Dhamana inaweza kuombwa wakati shitaka linatengenezwa au muda wowote kabla ya hukumu kutolewa. Kabla ya kuomba dhamana lazima kwanza kuwepo na mashitaka ya kusikilizwa

Ni haki ya mshitakiwa kupewa hati ya mashitaka kwani huisaidia kufahamu mshitakiwa anashtakiwa kwa kosa gani na vilevile hufafanua kwa undani kosa anapoweza kuomba dhamana.

Mara nyingi baada ya mshitakiwa kusomewa shitaka na kujibu, kabla ya kuahirisha kesi hakimu humtamkia mshitakiwa kuwa dhamana ipo wazi na masharti ya dhamana ni yapi.

4.3 Kukubali Kosa na Athari Zake Kwenye Dhamana

Kama mshitakiwa baada ya kusomewa hati ya mashitaka anakiri kutenda kosa, dhamana inaweza pia kutolewa katika kipindi cha kukiri kutenda kosa na kutiwa hatiani au kuachiwa. Kama mshitakiwa anang'ang'ania kukiri kosa mahakama inamhukumu moja kwa moja na suala la dhamana halitakuwepo tena hata baada ya kufafanuliwa kwa kina kosa lenyewe.

4.4 Kupewa dhamana

Dhamana inaweza ikatolewa na mahakama yaani na hakimu, jaji, au mkuu wa kituo cha polisi mtuhumiwa alipowekwa. Hii itatokea baada ya jaji au mkuu wa kituo cha polisi kujiuliza maswali kadhaa iwapo atampa mshitakiwa dhamana, Je! Mshitakiwa atahudhuria kesi yake au la. Uamuzi wa kutokutoa dhamana utoke kwa hakimu au jaji mwenyewe na siyo vinginevyo

4.5 Mambo ya Kufanya Maombi ya Dhamana Yanapokataliwa

Kama mtu hatapewa dhamana katika mahakama za chini mshitakiwa itabidi awasilishe maombi

ya dhamana Mahakama Kuu. Hii ni kwa sababu mahakama za chini na mahakama kuu zinatofautiana kingazi lakini zina uwezo sawa katika suala la dhamana

Maombi ya dhamana mahakama kuu siyo rufaa. Ila ni maombi yanayotokana na kukataa kwa mahakama ya chini kutoa dhamana au kuweka dhamana yenye masharti magumu. Kwa hiyo atakachokuwa anafanya mshitakiwa ni kuandaa upya maombi ya dhamana na kuyapeleka mahakama kuu na siyo kukata rufaa.

Maombi kama haya hupelekwa mahakama kuu kwani ndio yenye uwezo kubadili maamuzi ya mahakama za chini au hutoa dhamana pale mahakama za chini zitakapokuwa zimekataa kutoa.

5.0 VIKWAZO NA MASHARTI YA DHAMANA

Dhamana ni haki ambayo upatikanaji wake unategemeana na jinsi mshitakiwa alivyofuata taratibu na masharti yaliyowekwa na sheria. Kwa kawaida vipingamizi vya kumnyima mshitakiwa dhamana hutolewa na waendesha mashitaka wa serikali na mara nyingi vipingamizi hivyo hutolewa mara tu mshitakiwa anapoomba dhamana. Vipingamizi vya kumkatalia mshitakiwa asipewe dhamana havina budi kuwekwa kabla mshitakiwa hajapata dhamana, kama akishapewa dhamana hivyo havitakuwa viziuzi tena ila huweza kutumika kama sababu za maombi ya kufuta dhamana iliyowekwa.

5.1 Vipingamizi vya Dhamana

Vipingamizi dhidi ya maombi ya dhamana vyaweza kuwa kimoja kati ya vifuatavyo, baadhi yake au hata vyote kwa pamoja:

- (a) Kama mshitakiwa ataachiwa kwa dhamana, ataingilia na kuharibu ushahidi na pia atavuruga uchunguzi wa polisi kwenye kesi;
- (b) Kama mshitakiwa ataachiwa kwa dhamana atafanya kosa kama lile aliloshitakiwa nalo au kosa jingine lolote la jinai;
- (c) Mshitakiwa siyo raia wa nchi hii na ana vitu vyenye thamani katika nchi nyingine;
- (d) Mshitakiwa anaishi mpakani karibu sana na nchi jirani na kwamba akipewa dhamana anaweza kutoroka na kuingia nchi nyingine;
- (e) Mshitakiwa hana sehemu maalum ya kuishi;
- (f) Uzito wa kosa analoshitakiwa mshitakiwa iwapo ni zito na iwapo atatiwa hatiani adhabu kali itatolewa, ni rahisi kwa mshitakiwa kushawishika kutoroka. Sababu hii ndiyo inayofanya mshitakiwa dhidi ya mauaji, wizi wa kutumia silaha, kupatikana na madawa ya kulevya na uhaini kukataliwa dhamana kutolewa na ukali wa adhabu atakayopewa mtu pindi atiwapo hatiani ambayo ni kifo, kifungo cha maisha au cha muda mrefu.

KUMBUKA

Ni wajibu wa Mahakama kuhakikisha kwamba dhamana inatolewa kwa kufuata haki na kwamba misingi iliyowekwa na sheria haikiukwi.

5.2 Masharti ya dhamana

Ili mshitakiwa apewe dhamana ni lazima awe na mdhamini au wadhamini. Mdhamini ni mtu mbali na mshitakiwa ambaye hukubaliana na Mahakama husika kwamba endapo mshitakiwa hatafika mahakamani kujibu mashitaka aliyopangiwa na Mahakama, atawajibika kutekeleza masharti aliyoahidi kwenye maombi ya dhamana kama ilivyopangwa na Mahakama.

Aidha, mdhamini huihakikishia Mahakama kwamba atasaidia katika kutimiza azma ya kumfikisha mshitakiwa mahakamani kujibu shitaka lake.

Endapo mtuhumiwa hatafika kujibu shitaka kama ilivyokubaliwa, basi mdhamini atawajibika kulingana na masharti yaliyokuwa katika dhamana iliyotolewa. Vilevile, mpewa dhamana (mshitakiwa) hutakiwa kusaini hati maalum ya kuonyesha atatii masharti yote ya dhamana.

Hati hii ya utiifu hueleza kwamba endapo mshitakiwa hajafika mahakamani kujibu shitaka kama ilivyopangwa, atawajibika kulipa kiwango fulani cha fedha mahakamani.

Kwa hiyo mdhamini hujifunga kwa kuihakikishia mahakama husika kuwa mshitakiwa atafika kujibu shitaka kama itakavyopangwa na Mahakama.

Zingatia

Siyo kila mtu anaweza kumdhamini mtu hivyo lazima yafuatayo yazingatiwe:

Mwenye kumdhamini mshitakiwa lazima awe ni mtu wa kuaminika;

Uwezo wa Mahakama kutoa dhamana umewekwa na sheria kwa hiyo mahakama haina budi kuzingatia misingi ya sheria katika kutekeleza wajibu wake kuhusiana na dhamana;

Mahakama inapaswa kuhakikisha kwamba misingi ya haki na kanuni za sheria ya jinai hazikiukwi katika kutoa au kukataa kutoa dhamana.

Ikumbukwe:

Isipokuwa pale sheria inapotamka vinginevyo, dhamana ni haki ya kikatiba ya mtuhumiwa kwa utaratibu uliowekwa na sheria kwa hiyo mtuhumiwa ana haki ya kuomba dhamana wakati wowote kabla hajapatikana na hatia.